

O původu peněz

Karel Menger

(1892)

Překlad: Hynek Řihák

***[Přeloženo z originálu „On The Origins of Money“ od
Karla Mengera. Vyšlo roku 2009. Dostupné na
www.mises.org]***

*Autor děkuje Tomáši Macháčkovi za rady stran překla-
du!*

I. Úvod

Je zde fenomén, který od věků a ve zvláštní míře přitahoval pozornost sociálních filosofů a praktických ekonomů, a to skutečnost, že jisté komodity (to jsou v rozvinutých civilizacích ražené mince zlata a stříbra spolu následně s dokumenty zastupujícími tyto mince) se staly universálně akceptovaným prostředkem směny. Je zřejmé i pro nejobyčejnější inteligenci, že nějaké komodity by se měl vlastník vzdát ve směně za něco jiného pro něj užitečnějšího. Ale že každý ekonomický agent v národě by měl být připraven směniti svoje zboží za malé kovové disky patrně neužitečné jako takové nebo za dokumenty, které tyto zastupují, je procedurou tak se přičící běžnému směru myšlení o věcech, že se nemůžeme dobře diviti tomu, jestliže i význační myslitelé jako Savigny ji shledávají jako „mystickou“.

Nesmí se předpokládat, že forma mince nebo dokumentu používaného jako současné peníze vytváří hádanku tohoto fenoménu. Můžeme odhlédnout od těchto forem a jít nazpět k dřívějším stádiím ekonomického rozvoje nebo vlastně k tomu, co trvá v zemích tu i jinde, kde nalézáme drahý kov v neraženém stavu sloužící jako prostředek směny a i jisté jiné komodity, dobytek, kůže, kostky čaje, desky soli, mušle kauri atd.; pořád jsme konfrontováni s tímto fenoménem, pořád musíme vysvětliti proč je ekonomický člověk připraven akceptovat jistý druh komodity, i když ji nepotřebuje nebo je jeho potřeba již touto komoditou pokryta, ve směně za všechno zboží, které přinesl na trh, zatímco přestože zde není nic, co by potřeboval a vzal v úvahu v první okamžik, s ohledem ke zboží, které zvažuje získat během transakce.

A proto zde jde od prvních pokusů odrážejících uvažování o společenském fenoménu až k našim vlastním časům, nepřerušovaný řetěz výkladů o charakteru a specifických kvalitách peněz v jejich vztahu ke všem ustaveným obchodům. Filozofové, právníci a historici a i přírodovědci a matematici se potýkali s tímto pozoruhodným problémem a nejsou zde žádní civilizovaní lidé, kteří by si k tomuto neopatřili svůj příděl rozsáhlé literatury. Jaký je charakter těchto malých disků nebo dokumentů, které samy o sobě neslouží k žádnému užitečnému účelu, a které nicméně v rozporu se zbylou zkušeností putují z jedné rukou k druhým ve směně za nejužitečnější komodity, ba, o něž každý tak horlivě usiluje toho, aby se vzdal svého zboží? Jsou peníze organickým členem ve světě komodit anebo jsou ekonomickou anomálií? Máme přiřazovat své obchodní měně a její hodnotě v obchodě stejné příčinné předurčení jako jinému zboží nebo jsou odlišným produktem konvencí a autority?

II. Dosavadní pokusy o řešení

Doposud může být sotva nárokováno stran výsledku výzkumu výše uvedeného problému, že jsou dostatečně přiměřené buď k velkému rozvoji historického výzkumu obecně anebo k vynaloženému času a intelektu, vydaným ve snaze o řešení. Záhadný fenomén peněz je i dnes bez vysvětlení, které uspokojuje; a není zde ani shoda na nejzákladnějších otázkách jeho charakteru a funkcí. Ani v těchto dnech nemáme uspokojující teorii peněz.

Idea, která leží jako první po ruce stran vysvětlení specifické funkce peněz, jakožto univerzálního prostředku směny, odkazuje na obecnou úmluvu (konvenci) anebo výkon práva. Problém, který zde chce věda vyřešit, se sestává z toho, aby bylo podáno vysvětlení obecného, homogenního směru jednání, které sleduje jednání lidských bytostí, když se tito zabývají obchodem, který pokud je činěn bez zasahování, je neoddiskutovatelně společenským zájmem, a který se ještě zdá být v konfliktu s nejbližšími a okamžitými zájmy smlouvajících jednotlivců. Za takových okolností, co by se toho problému mohlo týkat více, než názor odkazující se na předcházející procedury, které vidí příčiny mimo sféru individuálního zvažování? Předpoklad, že určité komodity, obzvláště drahé kovy byly pozvednuty na prostředek směny obecnou úmluvou anebo právem, v zájmu všeobecného blaha, řeší těžkosti, a řeší je zdánlivě snadněji a přirozeněji, ježto tvar mincí vypadá jako žeton daný státní regulací. Takovýto je ve skutečnosti názor Platóna, Aristotela a římských právníků těsně následovaných středověkými spisovateli.

I nejnovější vývoj teorie peněz se v podstatě nedostal za toto hledisko.¹

Pokud je to ověřováno mnohem podrobněji, tak předpoklady stojící za touto teorií dávají prostor vážným pochybám. Nějaký případ takového velkého a universálního významu a všeobecné známosti, jako je ustavení všeobecného prostředku směny právem anebo úmluvou, by se byl určitě udržel v paměti lidí, ježto by určitě musel být proveden na velkém množství míst. Ale žádné historické památky nám nedávají hodnověrné poselství o jakékoliv transakci, která prokazuje buď zřetelné uznání nyní používaného prostředku směny anebo odkazuje na jejich převzetí lidmi poměrně nedávných kultur, což mnohem méně svědčí o takovýchto počátcích používání peněz v dřívějších dobách ekonomické civilizace.

A ve skutečnosti většina teoretiků stran tohoto předmětu neskončila s vysvětlováním peněz, jak uvedeno výše. Zvláštní přizpůsobivost drahých kovů pro účely měny a mincovnictví byla povšimnuta Aristotelem, Xenofónem a Pliniem a ve větším rozsahu Johnem Lawem, Adamem Smithem a jeho následovníky, kteřížto učenci všichni hledali další vysvětlení volby jako prostředku směny mezi těmito kovy, v jejich specifické kvalitě. Nicméně je jasné, že volba drahých kovů jakožto peněz pomocí zákona a úmluvy, i kdyby byla učiněná následkem jejich zvláštní přizpůsobivosti pro monetární účely, předpokládá pragmatický původ peněz a volbu těchto kovů, a tento předpoklad je ahistorický. Dokonce ani teoretikové zmínění výše se čestně nepo-

¹ Srovnej s Roscher, *System Der Volkswirtschaft*, I. sekce. 116; Mengero-
vovy Grunsatze der Volkswirtschaftslehre, 1871, str. 255 a dále.; M. Block,
Les Progres de la Science economique depuis A. Smith, 1890, II. str. 59 a
následující.

stavili problému, který má být vyřešen, totiž jak se to stalo, že jisté komodity (na jistém stupni kultury drahé kovy) by měly být pozdvihnuty mezi množstvím všech jiných komodit a akceptovány jako obecně uznaný prostředek směny. Tato otázka se netýká nejen původu, ale také charakteru peněz a jejich pozice ve vztahu k jiným komoditám.

III. Problém geneze prostředku směny

V primitivním obchodě si ekonomický člověk velmi postupně uvědomuje porozumění ekonomickým výhodám, které mohou být vyzískány z využití existujících příležitostí směny. Jeho cíle jsou směřovány prvně a především, v souladu s jednoduchostí všech primitivních kultur, jen k tomu, co leží po ruce. A jen v takové proporcí, že hodnota použití komodit, které člověk hledá proto, aby je získal, se počítá při tom, když nakupuje. Za takových podmínek má každý člověk za cíl dostat pomocí směny právě takové zboží, které přímo potřebuje a odmítnout takové, které nepotřebuje vůbec, nebo které již má k dispozici. Je potom jasné, že za těchto podmínek množství uzavřených koupí musí ležet v rámci velmi úzkých limitů. Považme, jak je zřídka, že komodita vlastněná někým, je méně hodnotná v použití než jiná komodita vlastněná druhým! A pro druhého je případem opačná relace. Ale jak zřídka se stane, že tyto dva subjekty se setkají! Uvažme vskutku zvláštní těžkosti brzdící okamžitý barter zboží v těchto případech, kdy nabídka a poptávka se kvantitativně neshodují; kde například nějaká nedělitelná komodita má být směněna za různé zboží ve vlastnictví jiné osoby anebo těžkosti stran takových komodit jaké jsou pouze poptávány v různých časech a můžou být nabízeny pouze různými osobami! I v relativně jednoduchém, a tak často se vracejícím případě, kdy ekonomická jednotka A požaduje komodu ve vlastnictví B a B požaduje něco vlastněného C, zatímco C chce to, co vlastní A — i zde, za vlády pou-

hého barteru, směna zmíněného zboží by jako pravidlo nezbytnosti zůstala neprovedena.²

Tyto těžkosti by vedly k absolutně nepřekonatelným překážkám pro rozvoj obchodu a zároveň by výroba zboží nebyla řízena pravidelnými prodeji, což by, kvůli rozdílnému stupni prodejnosti komodit, nevedlo k nápravě v samotném charakteru věcí. Rozdíl existující v tomto ohledu mezi obchodovaným zbožím má nejvyšší stupeň významu pro teorii peněz a trhu obecně. A selhání z tohoto adekvátně vyzískat vysvětlení fenoménu obchodu, vytváří nejen politováníhodné narušení naší vědy, ale také jeden ze základních příčin toho, že monetární teorie je pozadu. Teorie peněz nutně předem předpokládá teorii prodejnosti zboží. Pokud se tohoto chopíme, budeme schopni porozumět, jak je téměř neomezená prodejnost peněz jen speciálním případem — představujícím jen rozdíl ve stupni — všeobecného fenoménu ekonomického života — v obecnosti jde jmenovitě o rozdíl v prodejnosti komodit.

² Pozn. překl.: Existují teorie, které mají za to, že peníze byly původně dluhem. Někdo něco dal druhému člověku, a za to byl povinen tento druhý člověk v budoucnosti něco poskytnout. Ovšem v tomto případě jde v podstatě opět o barterovou směnu, akorát s odloženou dobou splatnosti.

IV. Méně a více prodejné komodity

Je chybou ekonomie, která převládá v jejím přístupu, že může být předpokládáno, že všechny komodity, v daném čase a na nějakém daném trhu stojí proti sobě navzájem v daných směnných poměrech, jinými slovy mohou být vzájemně směnovány v daných množstvích podle přání. Není pravdou, že na jakémkoliv daném trhu 10 metrů jednoho zboží = 2 metry jiného zboží = 3 kilogramy třetího zboží a tak podobně. Nejběžnější pozorování tržních fenoménů nás učí, že neleží v naší moci to, když koupíme nějaké zboží za jistou cenu, abychom jej prodali za okamžik za stejnou cenu. Jestliže se ale pokoušíme prodat kus oblečení, knihy nebo uměleckého díla na stejném trhu, ačkoliv to bude vše okamžitě, předtím, než se stejné seskupení podmínek změní, můžeme lehce přesvědčit sami sebe o mylnosti takového předpokladu. Cena, při které někdo může mít potěšení koupit komoditu na daném trhu a v daném čase a cena, při které může prodávat stejnou komoditu dle potěšení, jsou dvě zásadně rozdílné veličiny.

To platí dobře pro velkoobchod podobně jako pro maloobchod. I takové zpeněžitelné statky jako obilí, bavlna, železné ingoty nemůžou být svobodně prodávány za cenu, za kterou jsme je koupili. Obchod a spekulace by byly nejjednoduššími věcmi na světě, kdyby teorie „objektivní rovnosti statků“ byla správná. Kdyby byla ve skutečnosti správná, potom na daném trhu a v daném momentě by komodity mohly být vzájemně převáděny dle libosti v relacích daného množství —

mohly by se, ve zkratce za nějakou jistotu cenu jednoduše prodávat stejně jako se nakupovaly. V každém případě, zde neexistuje taková věc jako obecná prodejnost statků v tomto smyslu. Pravda je, že i na nejlépe organizovaných trzích, když můžeme být schopni nakoupit, kdy a jak chceme za danou cenu, totiž: kupní cenu, můžeme nakoupené prodat opět, když a jak chceme jen se ztrátou, totiž: za prodejní cenu.³

Ztráta zažitá kýmkoliv, kdo je dohnán prodat nějaké statky v daný moment, když je srovnána se současnými nákupními cenami, je vysoce variabilní, jak ukazuje letný pohled na obchod a trhy specifických komodit. Jestliže obilí anebo bavlna se mají prodat na nějakém organizovaném trhu, prodávající bude schopen tak učinit prakticky v jakémkoliv množství, v jakýkoliv čas si přeje za současnou cenu anebo většínou se ztrátou jen několika pencí z celkové sumy. Jestliže je otázkou prodej velkého množství látky na šaty anebo hedvábné látky, prodávající se bude pravidelně muset spokojit sám s významným procentním úbytkem v ceně. Mnohem horší je případ toho, kdo se v jistém časovém bodě musí zbavit astronomických nástrojů, anatomických preparátů, psaní v sanskrtu a takového stěží prodejného zboží!

Jestliže nazýváme veškeré statky anebo zboží více či méně prodejnými, podle větší nebo menší lehkosti, s níž může být toto prodáno na trhu v jakýkoliv vhodný čas za současnou kupní cenu anebo s menším či větším ponížením této ceny, můžeme vidět to, co bylo již ře-

³ Musíme dělat rozdíl mezi vyšší kupní cenou, kterou je kupující ochoten poskytnout skrze přání nakoupit v daném časovém okamžiku, a (nižší) prodejní cenou, s kterou ten, kdo je dohnán k tomu se zbavit zboží v dané časové periodě, musí přesto být spokojen. Čím menší je tento rozdíl mezi nákupem a prodejem tohoto kusu, tím prodejnějším se zboží ukazuje být.

čeno, že ve spojení s komoditami existuje zřejmý rozdíl. Nicméně, i přes jeho velký praktický význam, nemůžeme říci, že tento jev byl vzat do uvažování ekonomické vědy. Důvodem proto je částečně ta okolnost, že fenomén ceny byl směřován téměř výhradně k množství směňovaných komodit, a ne rovněž k větší či menší schopnosti s jakou může být zboží prodáno za běžnou cenu. Zčásti také je důvodem hloubka abstraktní metody, pomocí které se s prodejností statků zachází, bez ohledu na zvažování všech podmínek daného případu. Člověk, který jde na trh se svým zbožím, zvažuje pro prodej tohoto zboží jako pravidlo, rozhodně ne jakoukoliv cenu, ale jen tu, která odpovídá obecné ekonomické situaci. Jestliže budeme pátrat po různém stupni prodejnosti u statků, tak abychom ukázali souvislosti s praktickým životem, můžeme tak jen udělat tím, že srovnáme větší nebo menší schopnost s tím, jak mohou být prodány za ceny odpovídající obecné ekonomické situaci, tj. za tržní cenu.⁴ Komodita je více či méně prodejná podle toho, jak jsme schopni ji s větší či menší perspektivou úspěchu prodat

⁴ Výše prodejnosti nějaké komodity není odhalena faktem, že může být prodána za jakoukoliv cenu, včetně té, která plyne z nouze anebo nehody. V tomto smyslu jsou všechny komodity dobře rovnocenně prodejné. Vysoká míra prodejnosti komodity tkívá v tom faktu, že může být v každém okamžiku lehce a jistě prodána za odpovídající cenu nebo za cenu nejméně se odchylující od obecné ekonomické situace — za tržní, nebo přibližně tržní cenu. Cena komodity může být označena jako netržní ze dvou příčin: (A) následkem chyby, ignorace, vrtochu atd.; (B) následkem podmínek, kdy je jen část nabídky dostupná pro poptávku, zbytek z nějakého důvodu nebo jiného důvodu je neposkytnut a cena je následkem toho nepřiměřená aktuálně existující ekonomické situaci (Pozn. překladatele: to je ovšem možné jen vlivem nějakého většího neštěstí anebo nejpravděpodobněji vlivem činnosti vlády, pokud lidé sami o sobě drží dobrovolně určité množství dané komodity mimo trh, stěžž lze označit takovou situaci za netržní).

za cenu korespondující s obecnou ekonomickou situací, tj. za tržní cenu.

Navíc časový interval, v kterém se lze moci spolehnout na prodej komodity za tržní cenu, má velký význam při pátrání po stupni prodejnosti. Není zde otázkou, zda poptávka po komoditě je nepatrná nebo zda z jiných důvodů je její prodejnost malá; jestliže se její vlastník jen řídí svým časem, bude nakonec a v dlouhém období schopen jejího prodeje za tržní cenu. Protože nicméně, tato podmínka často chybí při současném stavu byznysu, vyrůstá zde praktický význam důležitého rozdílu mezi těmito komoditami, na jedné straně, u kterých předpokládáme prodej v daný čas za tržní nebo přinejmenším přibližně tržní cenu, a takové statky, kde na druhé straně, nemáme takovou perspektivu nebo přinejmenším ne ve stejném rozsahu, a kde u prodeje za tržní cenu vlastník předvídá nutnost delší anebo kratší doby nebo kde je jinak nutné více nebo méně rozumně slevit na ceně. Proti tomu, musí být vzat množstevní faktor v prodejnosti komodit. Některé komodity následkem rozvinutí trhu a spekulací jsou schopné v jakýkoliv čas najít poptávku v prakticky jakémkoliv množství za tržní, přibližně tržní ceny. Jiné komodity můžou jen najít prodej za tržní cenu v malém množství, úměrné s rostoucím množstvím efektivní poptávky, vyvolávající relativně omezenou cenu v případě větší nabídky.

V. Vztahy příčin k různému stupni prodejnosti u komodit

Stupeň, nalezený zkušeností, ve kterém komodita převládá u prodeje na daném trhu za ceny odpovídající tržní situaci (tržní ceny), závisí na následujících podmínkách:

I. Na počtu osob, které ještě chtějí danou komoditu a rozsahu a intenzitě potřeby, která je neuspokojená nebo se pravidelně opakuje.

II. Na kupní síle těchto osob.

III. Na dostupné kvantitě komodity ve vztahu k ještě neuspokojené (celkové) potřebě po komoditě.

IV. Na dělitelnosti komodity a jiných způsobech, pomocí kterých může být přizpůsobena potřebám jednotlivých zákazníků.

V. Na rozvinutosti trhu a obzvláště spekulaci. A konečně.

VI. Na počtu a charakteru omezení uvalených politicky a společensky na směnu a spotřebu s ohledem na danou komoditu.

Můžeme postupovat stejným způsobem, kterým jsme zvažovali stupeň prodejnosti komodit na určitých trzích a v určitých časových okamžicích, abychom ustavili prostorová a dočasná omezení jejich prodejnosti. V tomto ohledu také pozorujeme na našich trzích některé komodity, jejichž prodejnost je téměř neomezená na místo nebo čas a jiné, jejichž prodej je méně nebo více omezený.

Prostorová omezení prodejnosti komodit jsou většinou podmíněny:

I. Stupněm, v kterém je potřeba komodit rozložena v prostoru.

II. Stupněm, v kterém zboží slouží samo k převodu a nákladům převodu v poměru k jeho hodnotě.

III. Rozsahem, v kterém prostředky převodu a obchodu jsou obecně rozvinuty s ohledem k rozdílným skupinám komodit.

IV. Lokálním rozsahem trhů a jejich vzájemným propojením pomocí „arbitráže“.

V. Rozdíly v omezeních uvalených na obchodní vzájemné vztahy s ohledem na rozdílné statky, u místního obchodu a obzvláště u mezinárodního obchodu.

Časové limity prodejnosti komodit jsou většinou podmíněny:

I. Trvalostí potřeby, co se týká těchto komodit (stejně tak v jejich nezávislosti na výkyvech).

II. Trvanlivostí, tj. vhodností pro uchování.

III. Náklady na jejich uchování a skladování.

IV. Úrokovou mírou.

V. Pravidelností trhu pro ty stejné komodity.

VI. Rozvinutím spekulací a obzvláště termínovaných nákupů ve spojení se stejnými komoditami.

VII. Omezením uvaleným politicky a společensky na převody komodity z jedné časové periody do jiné časové periody.

Všechny tyto okolnosti, na kterých závisí různé stupně a různá lokální a časová omezení prodejnosti komodit, vysvětlují, proč to je tak, že jisté komodity můžou být prodány s lehkostí a jistotou na daném trhu, tj. v rámci lokálních a časových limitů, v jakémkoliv čase a prakticky v jakémkoliv množství za cenu odpovídající obecné tržní situaci, zatímco prodejnost jiných komodit je omezena úzkými prostorovými

a dále časovými omezeními: a i v rámci těchto omezení je prodej těchto daných komodit těžký a do té míry nemůže být očekávána poptávka, než že nemůže být přivezena bez většího či menšího rozumného snížení ceny.

VI. O genezi prostředku směny

Již dlouho je předmětem všeobecného pozorování v centrech směny, že po jistých komoditách zde existuje větší, konstantnější a efektivnější poptávka, než po jiných komoditách méně žádoucích v jistých ohledech. První odpovídají potřebě části těch, co jsou schopní a ochotní obchodovat, což vede hned universálnosti, a z důvodu relativní vzácnosti daných statků, vždy k nedostatečnému uspokojení. Dále platí, že osoba, která si přeje získat jistý určitý statek směnou pro sebe, je ve výhodnější pozici, jestliže přináší komodity tohoto druhu na trh, než když navštěvuje trhy se statky, které nemohou ukázat takové výhody anebo přinejmenším ne výhody ve stejném stupni. Takto vybašená osoba má perspektivu získat takový statek, jaký si konečně přeje získat, nejen s větší lehkostí a jistotou, ale také z důvodu stabilnější a převažující poptávky po jejích vlastních komoditách, za ceny odpovídající obecné ekonomické situaci — za tržní ceny. Za těchto podmínek, když kdokoliv přinese na trh statky ne tak moc prodejné, nejdůležitější idea v jeho mysli je ta, aby je směnil, nejen za to, co chce získat, ale pokud to nemůže být provedeno přímo, tak pak i za jiné statky, které přestože je nechce pro sebe, jsou nicméně mnohem prodejnější, než jeho vlastní statky. Tím, že tak činí, jistě nedosáhne ihned konečného cíle svého obchodování, totiž akvizice statků potřebných pro něj samotného. No, přiblížil se ke svému cíli. Křivolakou cestou zprostředkované směny, získá perspektivu dosažení svého účelu jistěji a ekonomičtěji, nežli kdyby se, sám omezil jen na přímou směnu. Nyní pokud jde o fakta,

tak toto se zdá být případem všude. Lidé byli vedeni rostoucí znalostí svých individuálních zájmů, každý podle svého ekonomického zájmu, bez úmluvy, bez právního přinucení, ba i bez jakéhokoliv ohledu ke společným zájmům, směnit statky určené ke směně (jejich „zboží“) za jiné statky určené ke směně, které jsou ale více prodejné.

S rozvojem obchodu v prostoru a s prodlužováním pořád delších časových intervalů stran zajištění uspokojujících materiálních potřeb, by se každý jednotlivec dozvěděl z vlastních ekonomických zájmů, že je třeba věnovat pozornost tomu, že směňuje barterem méně prodejné zboží za tyto speciální komodity, které vykazují kromě atraktivity toho, že jsou vysoce prodejné v jednotlivé lokalitě, i širokou prodejnost jak v čase, tak prostoru. Toto zboží by bylo způsobitelné svou vzácností, lehkou přenositelností a vhodností pro uchování (ve spojení s okolností ohledně toho, že odpovídá trvalé a široce distribuované poptávce), zajistit držbu moci nejen „zde“ a „nyní“, ale nejvíce jak možno obecně v prostoru a čase, nad všemi jinými trhy zboží, a to za tržní cenu.

A tak se přihodilo, že člověk se stane zběhlým v těchto ekonomických výhodách, hlavně tím, že se tento náhled stane tradičním a zvyk ekonomickou aktivitou. Ty komodity, které jsou relativně nejvíce prodejné jak prostorově a časově, se na každém trhu stanou zbožím, které je nejen v zájmu každého akceptovat ve směně za svoje méně prodejné zboží, ale které je takovým, že je pohotově člověkem přijímáno. A jeho nadřazená prodejnost závisí jenom na relativně podřadné prodejnosti každého jiného druhu komodity, od

čehož samotného bylo schopny získat to, že je obecné akceptováno jako prostředku směny.

Je zřejmé, jak je velmi důležitým faktorem zvyk při genezi takového obecného užitečného prostředku směny. Ten leží v ekonomických zájmech každého obchodujícího jednotlivce směňujícího méně prodejné komodity za více prodejné komodity. Ale ochota akceptovat prostředek směny již předpokládá znalost těchto zájmů u části ekonomických subjektů, u kterých se očekává přijímání komodity při směně jejich zboží a která je pro ně samotné pravděpodobně zcela neužitečná. Je jisté, že tato znalost nikdy nevyrostá v každé části národa ve stejný čas. Je to jenom v prvním případě omezené množství ekonomických subjektů, které rozpoznají výhodu v takové proceduře, výhodu, v které a jí samotné je nezávislost na obecném uznání komodity jako prostředku směny, ježto jako směna vždy a za všech okolností přináší ekonomickému agentu dobrý prostředek přibližující ho k cíli, získání užitečné věci, kterou opravdu potřebuje. Ale připouští se, že zde není žádná lepší metoda poučení někoho o ekonomických zájmech, než to, že si člověk všimne ekonomického úspěchu těch, kdož používají správné prostředky pro zajištění vlastních zájmů. Proto je také jasné, že nic nemůže být tak příznivé pro genezi prostředku směny jako akceptace ze strany nejvíce bystrých a schopných ekonomických subjektů, pro jejich vlastní ekonomické zisky a během významné časové perody, neobyčejně prodejného statku preferovaného před ostatními. Tímto způsobem praxe a zvyk jistě přispěly nemálo k působnosti zboží, které bylo nejvíce prodejné v jakýkoliv čas, k tomu, aby nebylo akceptováno jenom mnoha, ale nakonec všemi ekonomickými subjekty ve

směně za jejich méně prodejné zboží. A to nejen tak, ale aby bylo akceptováno od začátku se záměrem směnit je opět znovu. Zboží, které se tak stalo obecně přijímaným prostředkem směny, bylo nazváno v němčině Geld, z gelten, tj. platit, splnit, zatímco jiné národy odvodily své označení pro peníze⁵ většinou od použité substance⁶, tvaru mincí⁷, nebo i od jistého druhu mince.⁸

Není nemožné, aby prostředek směny, který slouží pro všeobecné blaho v tom nejpádňějším smyslu slova, byl ustanoven také právním způsobem, tak jako jiné společenské instituce. Ale to není ani jediný, ani primární technika, pomocí níž vznikají peníze. To se mnohem více vystupuje v procesu vylíčeném výše, nehledě že charakter tohoto procesu by byl velmi nekompletně vysvětlen, jestliže bychom peníze nazývali „organickými“ nebo označenými penězi, jako něco „prvotního“ anebo jako „pradávný produkt“ a podobně. Dáme-li stranou předpoklady, které jsou historicky mylné, můžeme přijít k plnému pochopení původu peněz jen tím, že se naučíme dívat na vznik sociální procedury, kterou se zabýváme, jako na spontánní výstup, s neuvažovaným výsledkem, zvláštní, individuální úsilí členů společnosti, kteří trochu po troše pracovali na

⁵ Srovnej s mým článkem „Money“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften (Dictionary of Social Science), Jena, 1891, iii, str. 730 a dále.

⁶ Hebrejsky Keseph, řecky argurion, latinsky argentum, francouzsky a argent atd.

⁷ Anglicky money, španělsky moneda, portugalsky moeda, francouzsky monnaie, hebrejsky ma'oth, arabsky fulus, řecky nomisma atd.

⁸ Italsky danaro, ruský dengi, polsky pienonoz, česky a slovinsky peníze, dánsky penge, švédsky penningar, maďarsky pens atd. (tj. denare = Pfennige = penny).

svém způsobu rozlišování rozdílných stupňů prodejnosti komodit.⁹

⁹ Srovnej ohledně tohoto bodu s mými Grunsätze der Volkswirtschaftslehre, 1871, str. 250 a dále.

VII. Proces diferenciacie mezi komoditami, které se stávají prostředkem směny a zbytkem

Když se relativně více prodejné komodity stanou „penězi“, tato velká událost má na prvním místě efekt na značný nárůst jejich původní prodejnosti. Každý ekonomický subjekt přináší méně prodejné zboží na trh, aby získal zboží jiného druhu. Má tak silnější zájem v konvertování toho, co má, v první řadě do zboží, které se stává penězi. Pro takovou osobu směna jejího méně prodejného zboží za zboží, které jako peníze jsou více prodejné, získává oproti dřívějšímu nejen vyšší pravděpodobnost, ale také jistotu toho, že člověk bude schopen získat ihned ekvivalentní množství každého druhu komodity, které je na trhu. A jejich kontrola nad těmito závisí jednoduše na jejich potěšení a výběru. Pecuniam habens, habet omnem rem quem vult habere. (Kdo má peníze, může mít každou věc, kterou si přeje).

Na druhou stranu, ten, kdo přináší jiné zboží než peníze, zjistí sám, že je více či méně v nevýhodě. Pro získání stejné vlády nad tím, co trh dopřává, musí tento člověk prvně převést směnitelné zboží do peněz. Charakter jeho ekonomické nevýhody je ukázán tím faktem, že je přinucen překonat těžkosti předtím, než dosáhne svého cíle, kteréžto těžkosti neexistují pro někoho, kdo je již překonal, pro člověka, který už vlastní zásobu peněz. To má vše velký význam pro praktický život, vzhledem k tomu, jak překonat tuto těžkost, která neleží nepodmíněně v dosahu toho, kdo přináší méně prodejné zboží na trh, ale závisí částečně

na podmínkách jednotlivého prodávajícího, které tento nemá pod kontrolou. Čím méně prodejné je jeho zboží, tím jistěji bude trpět penalizací stran tržní ceny nebo se bude muset spokojit s čekáním na okamžik, kdy pro něj bude možné provést převod na tržní cenu. Ten, kdo touží v oblasti peněžní ekonomiky směnit zboží jakéhokoliv druhu, které není penězi za jiné zboží dodané na trh, nemůže jistě hned dosáhnout tohoto výsledku anebo v rámci nějakého předurčeného časového intervalu, za tržní cenu. A čím méně prodejné jsou statky přinesené ekonomickým subjektem na trh, tím nepříznivější pro jeho vlastní účely bude jeho ekonomická pozice ve srovnání s pozicí těch, kteří si přinesli peníze na trh. Uvažme například vlastníka zásoby chirurgických nástrojů, který je nucen skrze náhlou nouzi nebo skrze tlak věřitelů, tuto zásobu převést na peníze. Cen, kterých dosáhne, budou vysoce náhodné, ba, zboží bude tak omezeně prodejné, že budou zcela neodhadnutelné. A toto platí pro převod držení zboží všeho druhu, který je s přihlédnutím k času nuceným prodejem. (9) Jiný je případ někoho, kdo chce na trhu převést komoditu, která se stává penězi, bezodkladně do jiného statku dodaného na trh. Tento dosáhne svého cíle, nejenom s jistotou, ale obvykle také za cenu odpovídající obecné ekonomické situaci. Ba, zvyk ekonomického jednání nás činí tak jistými, že budeme schopni získat na oplátku za peníze jakékoliv statky (zboží) na trhu, kdykoliv si přejeme za ceny odpovídající ekonomické situaci, že nemáme z větší části povědomí, jak mnoho nákupů, které denně plánujeme učinit, které s ohledem na naše potřeby a čas, kdy je musíme ukončit, jsou nucenými nákupy. Nucené prodeje na druhou stranu následkem ekonomické nevy-

hody, kterou obyčejně zahrnují, se vzrůstající měrou samy na sebe neklamným způsobem upozorňují zúčastněné strany. Co tudíž vytváří zvláštnost komodity, která se stává penězi, je to, že její vlastnictví nám přináší jakýkoliv čas, tj. v jakýkoliv okamžik cítíme připravenost v zajištění si kontroly na každou komoditou, která je na trhu, a tedy obvykle za ceny přizpůsobené ekonomické situaci, která panuje v daný okamžik; kontrola propůjčená na druhou stranu jinými druhy komodit nad tržními statky s ohledem na čas a částečně také i na cenu, je relativně nejistá, jestliže ne absolutně nejistá.

Tak efektem vytvořeným takovými statky, které jsou relativně více prodejné počínající peníze, je rostoucí rozdíl mezi jejich stupněm prodejnosti a prodejností všech ostatních statků. A tento rozdíl v prodejnosti vyznívá jako všudypřítomný a musí být považován v jistém ohledu jako za něco absolutního. Praxe každodenního života, podobně jako právní věda, která se úzce přidrzuje větší části pojmů převládajících v každodenním životě, rozlišuje dvě kategorie v peněžním obchodě — statky, které se stávají penězi a statky, u kterých se toto neděje. A základ tohoto rozlišování, jak zjišťujeme, leží v těchto rozdílech v prodejnosti komodit, které byly vyloženy výše — rozdíl tak významný pro praktický život, a který je i dále prohlouben intervencemi ze strany státu. Toto rozlišení navíc, nalézá svoje rozlišení v jazyce v rozdílném významu připojeném k „penězům“ a „zboží“, „nákupu“ a „směnám“. Ale také dovoluje hlavní vysvětlení převahy kupujících nad prodávajícími, jež nalezlo rozmanité úvahy, přesto byly doposud ponechány neadekvátně vysvětleny. (9)

V tom spočívá vysvětlení okolností, proč nucené prodeje a případy exekucí obzvláště, zahrnují jako pravidlo ekonomický bankrot osoby, jejíž majetky jsou prodávány, a že ve větším stupni je málo daného zboží prodejné. Správné rozpoznání neekonomického charakteru těchto procesů bude nutně vést k reformě v dostupném právním mechanismu.

VIII. Jak se drahé kovy staly penězi

Komodity, které JSOU za daných lokálních a časových vztahů nejprodejnější, se stanou penězi u stejného národa v rozdílných dobách a mezi různými národy ve stejné době a jsou, co se týče druhu, rozličnými. Důvod, proč se drahé kovy staly obecným prostředkem směny v rámci národa před svým objevem v historii a následně mezi všemi lidmi v pokročilé ekonomické civilizaci, je ten, protože jejich prodejnost je značně nadřazená nad prodejnost jiných komodit a zároveň, protože jsou shledány zvláště vhodnými pro doprovodné a pomocné funkce peněz.

Není zde žádné centrum populace, které by hned od začátku civilizace nepřišlo toužebně nadšeně k drahým kovům a neprahlo by po těchto kovech, v primitivních časech pro jejich užitečnost a nezvyklou krásu, která je sama dekorací, následně jako vybrané materiály pro plastickou a architektonickou dekoraci a zvláště pro ornamenty a nádoby všeho druhu. I přes jejich přirozenou vzácnost, jsou drahé kovy dobře geograficky rozmístěny a v proporci k většině jiných kovů, jsou lehce těžitelné a opracovatelné. Dále množství dostupné kvantity drahých kovů k celkovým požadavkům je tak malé, že mnoho těch, již je potřebují, je nezíská anebo je získá přinejmenším v nedostatečném množství. To spolu s tím, že rozsah neuspokojených potřeb je relativně velký — větší nebo menší než v případě jiných důležitých, ačkoliv hojněji dostupných komodit. Opět skupina osob, která si přeje získat drahé kovy, je, z důvodu toho druhu potřeb, které jsou kovy

uspokojeny, tak tato skupina zvláště zahrnuje členy komunity, kteří nejefektivněji provozují barterový obchod; a tak touha po drahých kovech je jako pravidlo efektivnější. Nicméně omezení stran efektivní touhy po drahých kovech se rozšiřuje také na ty vrstvy populace, které méně často provozují barterový obchod, z důvodu velké dělitelnosti drahých kovů a užítku získaného z utracení i velmi malých množství v jednotlivé ekonomice. Kromě toho jsou zde široká omezení v čase a prostoru stran prodejnosti drahých kovů; následkem, na jednu stranu, téměř neomezované distribuce v oblasti potřeb pro tyto kovy, spolu s nízkými náklady na jejich přepravu ve srovnání s jejich hodnotou, jejich neomezená trvanlivost a relativně nepatrná cena na jejich shromažďování. V žádné národní ekonomice, která pokročila za první stadia rozvoje, nejsou žádné komodity, jejichž prodejnost by byla tak málo omezena v takovém množství ohledů — osobně, kvantitativně, prostorově a časově — jako u drahých kovů. Nemůže být pochyb, že dlouho předtím, než se staly všeobecně uznávaným prostředkem směny, se drahé kovy mezi velmi mnoha národy setkaly s kladnou a efektivní poptávkou ve všech časech a na všech místech a prakticky v jakémkoliv množství, které našlo svoji cestu na trh.

Z toho důvodu vyrůstá jedna okolnost, která se nutně stává zvláště významnou pro nastávající peníze. Za těchto podmínek pro jakéhokoliv člověka, který má nějaký drahý kov k dispozici, zde byla nejenom rozumná perspektiva toho, že je bude schopen směnit na všech trzích v jakýkoliv čas a prakticky ve všech kvantitách, ale také — a to je konec konců kritérium prodejnosti — perspektiva směny drahých kovů za ceny od-

povídající v jakýkoliv čas obecné ekonomické situaci, za tržní ceny. Úměrně silná, trvalá a všudypřítomná touha části nejefektivnějších obchodníků postupuje dále k vyloučení chvilkové ceny, ceny z nouze, nehody v případě drahých kovů, než je tomu v případě jakýchkoliv jiných statků, zvláště proto, že drahé kovy z důvodu jejich vzácnosti, trvanlivosti a snadného uchování, se staly nejpopulárnějšími předměty stejně jako statky nejvíce preferovanými v obchodě.

Za takových podmínek se stává vůdčí idejí v myslích chytřejších obchodníků, a potom, jak se situace stává obecněji pochopitelnou v myslích každého to, že zásoba zboží určená ke směně za jiné zboží, musí být na prvním místě podložena drahými kovy anebo musí být do nich směnitelná anebo již potřeby člověka v tomto směru uspokojila. Ale v rámci této funkce a pomocí ní jsou drahé kovy již ustaveny jako obecný prostředek směny. Jinými slovy, takto zde fungují jako komodity, za něž chce každý směnit své tržní statky, obvykle nikoliv pro účely spotřeby, ale zcela pro jejich zvláštní prodejnost, s úmyslem jejich následné směny za jiné statky, které mu přináší zisk přímo. Žádná nehoda, ani následek státního donucení, žádná dobrovolná konvence obchodníků toto neovlivňují. Bylo to právě toto porozumění ze strany lidí svým individuálním zájmům, které způsobilo, že všechny více ekonomicky pokročilé národy přijaly drahé kovy jako peníze, jakmile byla jejich dostatečná zásoba shromážděna a přivedena do obchodu. Pokrok od méně k více drahým materiálům peněz je závislý na analogických příčinách.

Tomuto vývoji bylo pomoheno směnným poměrem mezi drahými kovy a jinými komoditami, který podstupovaly menší fluktuace, více nebo méně, než fluktua-

ce, které existují mezi jinými statky — stabilita, která je kvůli zvláštním okolnostem obstarávajícím produkci, spotřebu a směnu drahých kovů, a je tak spojena s takzvanými vnitřními důvody, které určují jejich směnou hodnotu. To ještě vytváří ještě jeden důvod, proč každý člověk, na prvním místě (tj. než investuje do statků, které jsou pro něj přímo užitečné) by se měl zásobit v rámci své dostupné směnné zásoby drahými kovy nebo tuto zásobu do nich převést. Navíc homogenita drahých kovů a následná snadnost s jakou mohou sloužit jako *res fungibiles* (zástupné zboží) ve vztahu k závazkům, vedla k vytvoření kontrastu, kterým byl obchod uzavírán snadněji; to také materiálně podpořilo prodejnost drahých kovů, a tak jejich přijetí jako peněz. Konečně drahé kovy následkem zvláštností jejich barvy, jejich zvuku a částečně také pro jejich specifickou váhu, není s pomocí nějaké zkušenosti těžko odhalit, a skrze působení trvanlivého puncu můžou být lehce kontrolovány co do kvality a váhy. To také materiálně přispělo ke vzestupu jejich prodejnosti a posunulo je k jejich přijetí a rozšíření jakožto peněz.

IX. Vliv vladařské moci

Peníze nebyly vytvořeny právem. Ve svém původu jde o společenskou, a nikoliv státní instituci. Schválení autoritou státu je tomuto cizí. Nicméně na druhou stranu, státním uznáním a státní regulací byla společenská instituce peněz zdokonalena a přizpůsobena různým a rozdílným potřebám vyvíjejícího se obchodu, podobně jako zvykové právo bylo zdokonaleno a přizpůsobeno pomocí psaného práva. Používány původně podle váhy, tak jako jiné komodity, postupně drahé kovy dospěly do podoby mincí, tvaru, při kterém jejich vnitřní vysoká prodejnost prodělala podstatný vzestup. Zajištění ražby mincí tak, aby zahrnovaly všechny stupně hodnoty (Wertstufen) a ustavení a udržování mincovních kusů tak získalo veřejnou důvěru, jak jen možno, aby se zabránilo rizikům týkajícím se jejich pravosti, váhy a ryzosti a obecně nade vše zajištění jejich oběhu, bylo všude uznáváno jako důležitá funkce státní administrativy.¹⁰

Těžkosti zažité u obchodu i ve způsobech placení v jakékoliv zemi skrze konkurenční činnost několika komodit sloužících jako měny a dále okolnosti, že konkurenční standardy přivozují všelijaké nejistoty v obchodě a dělají nutným různé konverze obíhajících prostředků směny, vedlo k právnímu uznání jistých komodit jako peněz (legální standardy). A kde byla povolena více než jedna komodita anebo připuštěny jako legální forma placení, právo anebo nějaký systém odhadu ustanovil pevný určitý poměr mezi hodnotami

¹⁰ Pozn. překl.: Pozdější generace Rakouských ekonomů tuto nutnost odmítaly. Což platí i pro následující text.

těchto komodit.¹¹ Všechna tato opatření nicméně
prvně nevytvořila peníze z drahých kovů, ale pouze je
zdokonalila v jejich funkci peněz.

¹¹ Pozn. překl.: Šlo o bimetalismus. Pozdější generace Rakouských ekonomů bimetalismus kritizovala.

Karl Menger: život a dílo

[Autor: J. T. Salerno. Zdroj: Mises.org]

Karel (Carl) Menger se narodil 28. února 1840 v Haliči (město Nový Sadeč), která je dnes součástí Polska. Byl potomkem staré rakouské rodiny, která zahrnovala řemeslníky, hudebníky, státní zaměstnance a armádní důstojníky, kteří všichni přišli z Čech generaci před Karlovým narozením. Jeho otec Anton byl právníkem a jeho matka Karolína (rozená Jeřábková) byla dcerou bohatého českého obchodníka (z Vysokého Mýta). Karel měl dva bratry Antona a Maxe: první (1841–1906, ve Vídni je po něm pojmenována ulice, o čemž se Karlovi může jen zdát) byl významným socialistickým autorem a profesorem na právnické fakultě Vídeňské univerzity; a druhý (1838–1911) byl právníkem a liberálním poslancem v Předlitavském parlamentu. Rodina Mengerů byla povýšena do šlechtické-

ho stavu, ale Karel sám titul „von Wolfersgrün“ brzy v dospělosti odložil.

Po studiích ekonomie na Pražské univerzitě a Vídeňské univerzitě od roku 1859 do roku 1863, šel Menger v létě 1863 pracovat jako žurnalista. Mladý Menger se stal evidentně v žurnalistické profesi rychle význačnou osobností, napsal několik románů a komedií (které byly očividně serializovány pro noviny) a v roce 1865 se stýkal a získal důvěru klasického liberálního rakouského premiéra Richarda Belcrediho (1823–1902). Na podzim roku 1866 opustil noviny „Wiener Zeitung“, státní noviny pro které pracoval jako tržní analytik, aby se mohl připravit na ústní zkoušku za účelem získání doktorátu v právu. Poté, co složil tuto zkoušku, začal Menger pracovat v květnu 1867 jako začínající právník, přičemž obdržel právnícký titul od Krakovské univerzity v srpnu 1867. Nicméně brzy se vrátil k práci ekonomického žurnalisty a pomáhal při založení deníku.

Bylo to v září 1867, kdy ihned poté, co obdržel svůj doktorát z práva, ohlásil Menger, že se „vrhl do politické ekonomie.“ Následující čtyři roky peřivě pracoval na systému myšlení, který by hluboce přetvořil ekonomickou teorii. Mengerova ekonomie se dočkala svého naplnění v roce 1871 s vydáním knihy „Principy ekonomie“ (Grundsätze der Volkswirtschaftslehre), která nesmazatelně změnila historii ekonomického myšlení. Jako ekonomický novinář Menger pozoroval ostré kontrasty mezi faktory, které Klasická ekonomie identifikovala jako nejdůležitější pro vysvětlení určení ceny a faktory, u kterých zkušení účastníci trhů věřili, že mají největší vliv na proces cenotvorby. Jedno zda tato inspirace byla anebo nebyla původní inspirací

Mengerova náhlého a hlubokého zaujetí pro ekonomické otázky po roce 1867, ale je jistě v souladu s jeho konečným cílem rekonstrukce cenové teorie.

V roce 1870 Menger získal jmenování státním úředníkem v tiskovém oddělení předlitavské vlády (ministrské rady), která byla tehdy tvořena členy Liberální strany. S publikovanou knihou v ruce a úspěšným dokončením habilitační zkoušky v roce 1872, splnil Menger požadavky na to být jmenován soukromým docentem — v podstatě neplaceným vyučujícím s kompletními profesorskými právy — na fakultě práva a politické vědy na Vídeňské univerzitě. Po jeho povýšení na pozici placeného mimořádného profesora na plný úvazek na podzim 1873, resignoval Menger na místo ve vládním tiskovém oddělení, ale pokračoval ve svých žurnalistických aktivitách pro soukromý sektor až do roku 1875.

V roce 1876 byl Menger jmenován jedním z učitelů 18letého korunního prince Rudolfa Habsburského (1858–1889). Během následujících dvou let Menger učil Rudolfa, když s ním cestoval po Evropě. Po svém návratu do Vídně, byl Menger jmenován císařem Františkem Josefem, Rudolfovým otcem, na profesorskou stolicí v oboru politické ekonomie na právnické fakultě Vídeňské univerzity, kde převzal své povinnosti v roce 1879 jako řádný profesor.

Zajištěn prominentní akademickou pozicí, byl nyní Menger schopen se soustředit na formulaci objasnění a obranu teoretické metody, kterou přijal ve svých „Princípech ekonomie“. Tato právě zmíněná kniha byla v Německu ignorována, protože do 70. let 19. věku přešla německá ekonomie zcela pod vliv mladší Historické školy, kterou vedl Gustav Schmoller (1838–1917)

a byla hořce nepřátelská k Mengerově (a stylu klasické školy) „abstraktnímu“ stylu ekonomického teoretizování. Plody Mengerova metodologického výzkumu byly publikovány v roce 1883 v knize nazvané „Untersuchung über die Methode der Sozialwissenschaften und der Politischen Ökonomie insbesondere“ (Zkoumání metody sociálních věd se zvláštním zřetelem k ekonomii). Zatímco první kniha byla chladně ignorována, Zkoumání metody vzbudilo zájem mezi německými ekonomy, kteří rozhořčeně odpověděli výsměšnými útoky na Mengera a „Rakouskou školu“. Ve skutečnosti tento právě zmíněný termín byl vytvořen a používán německými ekonomy historické školy ve snaze zdůraznit izolaci Mengera a jeho následovníků od mainstreamové německé ekonomie. Menger odpověděl v roce 1884 sžiravým pamfletem „Irrthümer des Historismus in der Deutschen Nationalökonomie“ (Chyby historicismu v německé ekonomii) a následně vypukl slavný spor o metodu (Methodenstreit), neboli metodologická debata mezi Rakouskou ekonomickou školou a Německou historickou ekonomickou školou.

Mezitím začínalo uprostřed 70. let 19. věku Mengerovo psaní a učení přitahovat nějaké počty brilantních následovníků, nejpozoruhodnější byli Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914) a Friedrich von Wieser (1851–1926). Mezi lety 1884 a 1889 práce těchto mužů a množství prací dalších také Mengerem ovlivněných, se začalo objevovat ve velkém množství, což vedlo ke shlukování nějaké identifikovatelné Rakouské ekonomické školy. Do pozdních 80. let 19. století Mengerovy doktríny také byly uvedeny do ne-německy hovořících zemí ve Francii, Nizozemí, USA a Velké Británii.

Poté co odešel z aktivní účasti na Methodenstreitu koncem 80. let 19. věku, se Mengerův zájem přesunul k zájmu od metodologie k otázce čisté ekonomické teorie a aplikované ekonomie. V roce 1888 publikoval pozoruhodný článek ohledně kapitálové teorie „Zur Theorie des Kapitals“ (K teorii kapitálu). Během této doby Menger také sloužil jako vedoucí člen komise pověřené reformou rakouského peněžního systému, což byla role, která ho stimulovala k důkladnému promýšlení monetární teorie a politiky. Výsledkem byla záplava článků o monetární ekonomice vydaných roku 1892, včetně knihy „Peníze“ (Geld), dechberoucímu příspěvku k monetární teorii. Menger pokračoval v akademické dráze až do svého odchodu do penze v roce 1903, ale naneštěstí, přestože žil až do roku 1921, již nevydal žádné větší dílo.

Presentovaná kniha „O původu peněz“ vyšla roku 1892. V češtině jde o první dostupné dílo Karla Mengera.

Karel Menger a Rakouská ekonomická škola

Autor: Ludwig von Mises

V den věnovaný vzpomínce na Karla Mengera v pasáži Vídeňské univerzity, je jen vhodné se podívat na práci, kterou Rakouská ekonomická škola, založená Karlem Mengerem, vytvořila. Nejde o velebení mrtvé a minulé věci. I když muži, kteří ji vytvořili, zemřeli, jejich dílo žije dále a stalo se základem pro všechna vědecká úsilí v ekonomické teorii. Žádné ekonomické myšlení nemůže dnes přijít na mysl, aniž by nestavělo na základech, které učili Menger a jeho škola. Je obecně akceptováno, že začátek nové éry v historii naší vědy je označen prvním vědeckým vystoupením Mengera na scénu s jeho „Principy ekonomie“ [Grundsätze der Volkswirtschaftslehre], publikovanými v roce 1871.

Žádné jiné místo není vhodnější pro pokus vyložit krátký přehled širokému publiku ohledně práce Rakouské ekonomické školy, než ve sloupcích „Neu Frei Presse“. To je proto, že Karel Menger sám a všichni ostatní, kteří mohou být počítáni mezi starší Rakouskou školu v úzkém nebo širokém smyslu (Eugen v. Böhm-Bawerk, Friedrich Wieser, Robert Zuckerkandl, Emil Sax, Robert Meyer, Johann Komorzynski, Rudolf Auspitz, Richard Lieben) otevřeně mluvili znovu a znovu v „Neue Freie Presse“ za účelem toho, aby mohli diskutovat ekonomické problémy dne anebo ohlašovali výsledky teoretického výzkumu.

I.

Historickým počátečním bodem vědecké ekonomie je idea navržená fyziokraty ve Francii a Skoty Davidem Humem a Adamem Smithem, že ceny, mzdy a úrokové míry jsou jasně určeny tržní situací nebo jsou přinejmenším uvnitř jistých omezení, a že tržní ceny fungují jako regulátory produkce. Kde dřívější mužové viděli jen náhodnost a arbitrárnost, oni poznávali proces pravidelnosti. Klasická škola ekonomie, jejíž přínos kulminoval v díle Davida Ricarda, uspěla ve svém cíli vyvinout katalaxii, vědu o směně a příjmu, do podoby kompletního systému.

Založené na pochopení teoretického bádání, mohly být navrženy důležité závěry pro ekonomickou politiku. Postupně začalo být chápáno, že intervence, s kterými vlády chtěly vést ekonomické síly jistým směrem, musely minout své cíle, které byly určeny. Určení maximální ceny nemůže dosáhnout svého cíle, poskytnout populaci nejlevnější nabídku; pokud je proveden

autoritativní příkaz, tak vede k restrikcím, jestliže ne ke kompletní likvidaci tržní nabídky zmíněného zboží. Intervence tak dosáhne opaku toho, co bylo zamýšle-
no. Stejně je to s autoritativní regulací mezd, úroko-
vých sazeb a intervencemi v zahraničním obchodě. Merkantilisté věří, že rovnováha zahraničního obcho-
du by měla být zajištěna skrze obchodní politiku (da,
prohibici atd.) s cílem zabránit odlivu peněz. Ricardo
ukázal, že této rovnováhy bude dosaženo automaticky.
Restrikce na zahraniční obchod za účelem ochrany
měny jsou nadbytečné, pokud není tato zničena inflací.
Na druhou stranu tato opatření by byla neschopná
v zastavení eroze kupní síly měny, která je zaviněna
inflací. Ochranné obchodní politiky odklánějí produkci
od oblastí, kde by mohla být nejlépe využita výhoda
přírodních podmínek, a tak redukují hojnost produko-
vanou ekonomickou aktivitou a snižují životní standard
mas.

V očích klasických ekonomů se používání interven-
cionismu jevílo jako v každém ohledu kontraproduk-
tivní; není to kvůli intervencím vlády, které mohou jen
překážet a vadit, ale je to díky volnému řízení všech sil,
od kterého očekávali pokračující vzestup blahobytu
všech skupin. Takhle je politický program klasického
liberalismu založen na základech učení klasických eko-
nomů a vyžaduje nerušený obchod pro domácí právě
tak jako zahraniční ekonomickou politiku.

Ti, kdož chtěli napadnout klasický liberalismus, se
museli pokoušet vyvrátit tyto závěry. Ale to bylo ne-
možné. Část učení klasických ekonomů, na které tyto
závěry spočívaly, byla neotřesitelná. Pro odpůrce libe-
ralismu zde bylo jediné východisko: museli v principu
odmítnout, jak to udělala Německá historická škola,

každou společenskou ekonomickou vědu, která nárokovala obecnou platnost svých principů. Platné měly být jen ekonomická historie a popisná ekonomie. Výzkum základů vztahů ekonomických fenoménů byl označen za „abstraktní“ a „nevědecký“.

Poté, co Walter Bagehot, jehož reputace jako ekonom je založena na jeho známé knize o londýnském peněžním trhu, „Lombard Street“, napadl tyto bludy uprostřed 70. let (19. století), se objevil roku 1883 na scéně Menger s jeho knihou „Zkoumání metody sociálních věd“ (Untersuchung über die Methode der Socialwissenschaften“). Diskuse známá jako „Methodenstreit“, která následovala tuto knihu, úspěšně vyvrátila logickou a metodologickou platnost kriticismu historické školy vůči základnímu předpokladu obecné platnosti pochopení ekonomických problémů. Každé ekonomické zkoumání historického anebo popisného charakteru obsahuje přinejmenším implicitně teoretické koncepty a principy, jejichž obecná platnost musí být potvrzena. Bez uchýlení se k tomuto, není možné cokoliv říci. Každé prohlášení o cenách zboží, útočícím na společensko-politické opatření anebo skupinový zájem, již obsahuje „teorii“. Fakt, že „vedoucí socialisté“ si tohoto nevšimli, je „neosvobozuje od teorie“. Vše, co udělali, je uděláno bez důkladného zkoumání správnosti teorií, které používali, bez následování těchto teorií do jejich logických důsledků, bez jejich svázání se systémem, a tak, aby je šlo zkontrolovat z hlediska rozporů a ukázat jejich logickou konzistenci a zejména je ověřit vůči faktům. Oni jen zaměnili užitečné teorie, které se mohou postavit proti kritice, neudržitelnými rozpory a dlouho vyvrácenými bludy, z kterých udělali

výchozí body pro své výzkumy, které mají v důsledku toho velmi malou hodnotu.

Praxe ekonomické teorie vyžaduje trvalou ostrou kritiku všech tvrzení ekonomické povahy všemi prostředky, kterými disponuje lidská mysl.

II.

System klasické ekonomie byl neschopný poskytnout uspokojivé řešení problému určení ceny. Mělo by být zřejmé odvozování hodnoty zboží, která představuje základ procesu určujícího cenu, z jeho užitečnosti (užitečnosti v uspokojování lidských potřeb). Byla zde však speciální potíž, kterou klasičtí ekonomové se vši svou důvtipností nemohli překonat. Některým z nejvíce užitečných druhů zboží je přidělena nízká hodnota, tak je tomu u železa, uhlí nebo chleba anebo nemají vůbec žádnou hodnotu, tak je tomu u vody nebo vzduchu, zatímco nepochybně méně užitečné věci, jako jsou drahokamy, jsou hodnoceny velmi vysoko. S ohledem na selhání všech úsilí vysvětlit tento paradox, bylo rozhodnuto hledat jiné vysvětlení hodnoty, které nicméně nemohlo být vymyšleno bez umělé pomoci a bez rozporů. Něco bylo zřejmě špatně.

Menger uspěl ve své prosté první práci v překonání tohoto zdánlivého paradoxu hodnoty. Není to důležitost celé kategorie zboží, která určuje hodnotu, ale důležitost, která je přiřazena části, která je nyní přítomná. Je to hodnota konkrétní části množství, která ovlivňuje určení ceny, ne hodnota kategorie zboží. Protože my přiřazujeme každé jednotlivé části dané zásoby jen důležitost, která je odvozena od uspokojení potřeb, které poskytuje. A protože v každé individuální

kategorii potřeb je naléhavost dalšího uspokojení snížena, jak dochází k uspokojování, každá konkrétní část množství je ohodnocena na základě významu poslední a nejméně důležité konkrétní potřeby, která ještě může být uspokojena dostupnou zásobou (mezní užitečnost).

Určení ceny zboží prvního řádu, které je zbožím, které slouží okamžitému použití a spotřebě, je tak spojeno se subjektivním hodnocením spotřebitelů. Ceny zboží vyššího řádu (také nazývaného jako faktory výroby), které je nutné pro výrobu spotřebního zboží, včetně mzdy, tj. ceny práce, jsou odvozeny od cen zboží prvního řádu. Jsou to nakonec spotřebitelé, kteří určují a platí ceny výrobních faktorů stejně jako mzdy. Provést toto odvození ve specifickém případě je úkolem teorie imputace, která se zabývá cenami půdy, mzdami, kapitálovými rentami a zisky.

Na těchto nových základech Menger a jeho následovníci vystavěli, pomocí principů ustavených klasickým ekonomem, kompletní systém pro vysvětlení ekonomických jevů.

III.

Ve stejný čas a nezávisle na Mengerovi, britský ekonom William Stanley Jevons [Jevons o něco později, pozn. překladatele] a Francouz Leon Walras, pracující v Lausanne, vymysleli podobné teorie. Po uplynutí času, který každá nová idea potřebuje, aby byla ověřena, subjektivní teorie mezního užítku začala své vítězné tažení světem. Menger měl více štěstí, než jeho nejvýznamnější předchůdce, pruský vládní zaměstna-

nec Gossen a mohl být svědkem uznání svého učení ekonomy na celém světě.

Ve Spojených státech to byl zejména John Bates Clark, zakladatel významné Americké školy, který aplikoval ideje Rakouské školy a rozšířil je. Clark je také — stejně jako Henry Oswald ve Frankfurtu a Richard Reisch — čestným členem Vídeňské společnosti ekonomů. V Nizozemí a ve skandinávských zemích učení brzo přineslo své ovoce. Ale zvláště v Itálii zkvétalo brzy na tomto základě úspěšné vědecké snažení.

Menger nikdy nevytvořil školu myšlení v běžném slova smyslu. Byl příliš vznešený a myslel až moc na důstojnost vědy, aby používal banální prostředky, které jiní využívali pro jejich další působení. Dělal výzkumy, psal a učil a nejlepší lidé, kteří pracovali pro rakouskou vládu a ekonomiku v minulých dekádách, vyšli z jeho školy. Navíc čekal pln optimismu klasického liberála, že rozum nakonec převládne. A jeden den se k němu přidali dva společníci, aby pokračovali v jeho díle. Byli o dekádu mladší než Menger, a jako zralí mužové, hledali svoji cestu k řešení problémů s pomocí Mengerova díla. Eugen von Böhm-Bawerk a Friedrich von Wieser [von Wieser byl poměrně velký etatista, významný je zejména díky teorii obětovaných nákladů, pozn. překladatele], stejného věku a přátelé již od svého mládí, spříznění skrze svatby a svázání spolu přesvědčením, charakterem a kulturou ducha, byli tak odlišní ve svých vědeckých osobnostech, jak jen dva současníci mohli být. Každý svým vlastním způsobem začal pokračovat v práci, kde Menger přestal. V historii naší vědy nemohou být jejich jména oddělována od Mengerova jména.

Oba dva již uzavřeli svoji práci a životy. Nicméně nová generace povstala a řada excelentních vědeckých bádání, které byly publikovány v minulých několika letech muži pod 30 let, ukazuje, že Rakousko není ochotné se vzdát své pozice domova vědeckého ekonomického bádání.

IV.

Původně byla historická škola „Hospodářské státní vědy“ (Wirtschaftliche Staatswissenschaften) jen velmi málo obtěžována kritikou a pozitivní prací Rakouské školy, a podle mínění byla velmi podobná intervencionistickým školám v zahraničí. Nadále se její stoupení dívali z patra na vážnou teoretickou práci a rozšiřovali bez zábran učení o všemohoucnosti státu nad ekonomikou, vědomi si, že jejich mocenské postavení bylo zajištěno vládami a politickými stranami.

Experimenty v ekonomické politice, které byly prováděny během války a v letech bezprostředně následujících válku, katapultovaly intervencionismus a etatismus na vrchol. Všechny tyto experimenty, jako maximální ceny, příkazová ekonomika a inflace vyústily v to, co bylo předvídáno teoretiky, kteří byli tak nenáviděni politiky a představiteli historické školy. Oponenti „abstraktní a nerealistické rakouské teorie hodnoty“ se snaží na chvíli s úporností držet svoji pozici. Jak daleko zašli ve svém sebeklamu je ukázáno na příkladu jednoho z jejich členů, který byl oslavován jako autorita na monetární otázky. Byl to bankovní president Bendixen, který deklaroval, že fakt, že německá měna oslabuje v cizině během války, byl „do jisté míry

i žádoucí, protože nám to dovoľovalo prodávat zahraniční měnu za příznivější kurzy.“.

Nakonec se reakce nicméně musela prosadit. Zřeknutí se nepřátelství vůči teorii historickou školou začalo. Dekády zanedbaných teoretických studií proto vedly k podivné situaci, že dnes cizinec, Švéd [Gustav] Cassel, si získal vděk německého publika proto, že mu osvětlil problémy a principy německé ekonomiky. Pro příklad, Cassel poskytnul německým čtenářům novin znalost o staré teorii parity kupní síly směnných kurzů, původně vyvinutou Ricardem, stejně jako upozornil, že nezaměstnanost jako trvalý fenomén musí být nutným následkem mzdové politiky odborů. Ve svém teoretickém díle, Cassel prezentuje učení subjektivní školy, ačkoliv se sám vyjadřuje poněkud rozdílně a někdy se zvláštním důrazem, který není hodný napodobení.

Ačkoliv opozdílci historické školy ještě zkouší zpívat starou píseň o konečném kolapsu teorie mezního užitku, jeden si nemůže všimnout, že psaní všech mladých ekonomů — i v Německé říši — obsahuje více a více idejí a myšlenek Rakouské školy. Dílo Mengera a jeho přátel se stalo základem celé moderní ekonomické vědy.